

ISKENDERSAVASIR

.COM BOOKLET



Dalgn Sular

Destan olarak Kutsal Kitap

İskender Savaşı



Dalgin Sular

Geçtiğimiz aylarda Türkiye'nin yayın dünyasında sessiz sedasız büyük bir olay yaşandı. 17. yüzyıldan bu yana, son derece asgarî gözden geçirmelerle yayınlanagelen Kitab-ı Mukaddes'in, Kutsal Kitap başlığıyla yeni çevirisi yayınlandı. Açıkçası 30 küsur yıldır döne döne, büyük bir zevk ve istifadeyle okuduğum, üzerine konuşmalar yaptığım, seminerler düzenlediğim, Türkçe'de II. Yeni'nin (özellikle Turgut Uyar'la Edip Cansever'in) şiir dilinin oluşmasına önemli katkıları olduğunu düşündüğüm bu metnin yeni çevirisini alırken, bu kadar sevdiğim bir metnin tanınmaz bir hale gelmiş olabileceği düşüncesinden kaynaklanan büyük bir endişe içindeydim. Gerçi henüz kitabın tamamını okumadım ve benim tanıdığım metnin anısını zedelemeyecek ortalama bir çeviriye çoktan razıydım ama bütün beklentilerimi aşan bir sürprizle, eski çevirinin benim için taşıdığı bütün çağrışımlara karşın, beni daha da derinden etkileyen son derece parlak bir çeviriyle karşılaştım.



Kitab-ı Mukaddes'in ilk çevirisinin hangi koşullarda yapılmış olduğuna dair, yeni Kutsal Kitap'la birlikte verilen tanıtım kitapçığı ve Samih Rifat'ın ilginç "Ezgiler Ezgisi" çevirisinin başında verdiği bilgiler dışında bir bilgim yok.

**Kutsal Kitap'ın ilk Türkçe çevrisi,
Padişah 4. Mehmet'in baş çevirmeni Ali Bey'in [Ufkî]
de katkısıyla 1666'larda sonuşlandı Çeviri basılmak
üzere Hollanda'daki Leyden Üniversitesi'ne
götürüldü; çeşitli nedenlerle üniversitenin
kütüphanesinde 160 yıl bekledikten sonra 19. yüzyıl
başlarında bir ekip tarafından gözden geçirildi ve
nihayet 1827'de o günün Osmanlı yönetiminin
onayıyla Paris'te ilk basımı Arapça harflerle yapıldı.
(...)**

**1928'lerde başlayan Harf Devrimi, ardından gelen
dildeki özleştirme çalışmaları, Kutsal Kitap
çevirisinin gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu
amaçla metin üzerine yapılan Türkçe çalışmaları
1941'de sonuşlanmış ve yeni metin aynı yıl ilk kez
Latin harfleriyle basılmıştır. (Tanıtım Kitapçığı).**



Ancak Kutsal Kitap'ın hangi koşullarda çevrildiği değilse de oluştuğu üzerine epey bir süredir kafa yoruyorum– bu sıralarda da Karşı Sanat'ta bunun üzerine tartışıyoruz. Bu yeni çeviri vesilesiyle, bu tartışmaları ve zaman içinde derleyebildiğim bilgileri yazıya aktarayım, dedim.

Bilindiği gibi, hiç değilse 19. yüzyıldan bu yana Batı, kendi kültürel tarihini iki temel kaynaktan hareketle türetme eğiliminde... Bunlardan biri, bugünkü konumuz olan Yahudi-Hıristiyan geleneği, diğeri ise Yunan-Roma geleneği... Hegel'i bir yana bırakacak olursak, bu iki geleneğin karşılaştırmalı ve bütünlüklü bir çözümlemesini, oldukça partizan bir açıdan da olsa yapan ilk yazarlardan biri Matthew Arnold. Ama bu iki kültürel geleneğin birbirlerinden alabildiğine farklı ve kendilerine özgü üslubu aydınlatmak bakımından çok daha aydınlatıcı bir metin, ilk kez İstanbul'da tasarlanmış olan Erich Auerbach'ın Mimesis'i... Ancak bu tür çabaları, iki gelenek arasındaki ilişkiyi mutlaklaştırdıkları ve dolayısıyla her iki geleneğe de sahip olduklarından daha fazla bir bütünlük atfettikleri, geleneklerin kendi içindeki farklı sesleri, çatışan eğilimleri yeterince kaydetmedikleri için eleştirmek mümkün. Böylesi bir “tarihselci” ve “kültüralist” yaklaşımın önyargılarını dengeleme eğiliminde olan “evrenselci” ve “hümanist” bir yaklaşım da dolayısıyla, iki gelenek arasındaki farklılıklardan paralellikleri araştırmaya yönelecektir. Bu tür bir yaklaşımın son yıllarda en çok yankı uyandıran örneği ise, kuşkusuz, Martin Bernal'in Kara Atena'sı...



Yunan geleneği diyorsak, demek ki, Homeros'tan başlamak zorundayız. Homeros metinlerinin kaleme alındığı (ya da Joachim Latacz'ı eviren Devrim alış Sazcı'nın tercih ettiği deyişle söyleyecek olursak "bestelendiği") dönemin, belli başlı özellikleri ayrıntılı olarak saptanabilecek bir geçiş dönemi olduğu üzerinde genel bir fikir birliği varmış gibi görünüyor: "... ticaret ve meslekleşme sayesinde tam anlamıyla şehirleşmenin gelişmeye başlayıp, soylular kültürünün ikinci plana itildiği, halkın yavaş yavaş söz sahibi olmaya başladığı ve eğlence ruhunun zenginlikten üstün görüldüğü bir dönem..." (J. Latacz, Homeros, Batının İlk Ozanı, Homer Kitabevi, 1997; s. 30). Demirin yaygın olarak kullanılmaya başlanmasının ardından, -1200'i izleyen yıllarda Mezopotamya-Doğa Akdeniz havzasının girdiği 400 küsur yıllık karanlık çağlardan yeni yeni çıkmaya başladığı dönem... Eskiden olduğu gibi bu yeni canlanmanın tetikleyicisi ve öncüsü yine Mezopotamya havzası ve Fenike olmuştu. Genel olarak "Yunan mucizesi" kadar Homeros metinlerinin de, doğudan kaynaklanan bu basınca verilmiş bir tepki olduğu söylenebilir.



(Devam etmeden, Latacz'ın tarafgirliği hakkında küçük de olsa bir uyarıda bulunmadan edemeyeceğim; Yunan mucizesinin özgüllüğünü vurgulamak isteyen Latacz şöyle yazıyor: "Eğer Yunanlıların his dünyası, Etrüskler'in, Romalılar'ın ve onların Orta Çağ'daki mirasçuları gibi olsaydı, Batı ülkelerinin literalitesi, farklı bir yönde gelişirdi: çünkü bu sandığımız toplulukların tümü, aldıkları yazı dilinin edebiyatını da almışlardır (ancak bu sayede Batı'nın edebiyatı Homeros'tan günümüze kadar bir bütün olarak gelebilmiştir). Yalnız Yunanlılar, eski dönemde farklı davranmışlardır: başlangıçta ithal ettikleri yazı diliyle oluşturdukları eserler, kendi ruhlarının özgün ürünleriydi: İlyada ve Odysseia gibi." (Latacz; a.g.e., s. 21).



Son yıllardaki gelişmelere karşın, “Etrüskler’in his dünyası” hakkındaki bilgimizin Yunan, Roma ya da Ortaçağ ile karşılaştırılabilir türden olduğu iması, herhalde olsa olsa “cüret” diye nitelendirilebilir. Latacz’ın haklı olduğu nokta, herhalde Roma’nın Yunan dünyası ile kurduğu ilişki hakkında söyledikler... Siyasal egemenliğe karşın kültürel tâbîyet, kendi “kutsal” dünyasını bir başka kültürün vesayetine vermek, diye bir ilişki herhalde Roma’da bir alışkanlık haline gelmişti. Ama Roma örneğinin bile Latacz’ın ima ettiği kadar “tuhaf” olduğunu teslim etmek, benim “evrenselci” tercihlerim açısından kabullenilmesi güç bir sonuç... Gerçi Çin dünyası hakkında çok az şey biliyorum ama Moğol-Mançu hanedan(lar)ının Çin kültürü ile kurduğu ilişkide, Roma-Yunan ilişkisine benzer bir siyasal egemenlik-kültürel tâbîyet ilişkisinin izlerini sezmek mümkün değil mi? Son olarak Latacz’ın Roma’nın Orta Çağlı mirasçıları hakkında söyledikleri ise, ancak bir klasisistin Orta Çağlar hakkındaki tipik önyargılarından biri olarak mazur görülebilir.)



Medeniyet, en iyi koşullarda bile, şaibeli bir nimettir. Bu y¼zden, destan yazımı, başka şeylerin yanı sıra, kaçınilmaz olarak g¼c¼p gitmekte olan bir d¼nya karşısında çekilen bir yas emeğinin de ifadesi olmak zorundadır. Kuşkusuz, geğmişin yası ile medeniyetin olumlanması arasındaki denge, destan destana farklılık gösterecektir ama bu iki tutumun arasındaki gerilim, geğmişin töresi ile medeniyetin değerini bir arada barındırma çabası bir destanı destan yapan özelliklerin başlıcalarından biridir:

Hallr Thrangbrandr'a sordu;

– Bug¼n kimin anısını kutluyorsun?

– Melek Mikail'in.

– Nedir bu meleğin özelliği?

– Çok şey dedi, iyi veya kötü

yaptığın her şeyi o değerlendirir; ve o denli bağışlayıcıdır ki iyiliklere hep daha çok değer verir.

– Onun dostum olmasını isterdim.

– Neden olmasın? Dedi Thangbrandr, bug¼nden tezi yok kendini ona ve Tanrı'ya ada.

– Onun koruyucu meleğim olacağına

dair onan adına söz vermen koşuluyla olur, dedi Hallr.

– Söz veriyorum, dedi Thangbrandr.

Bundan sonra Hallr ve tüm ev halkı vaftiz oldular.

(Yanık Njall'ın Sagası, Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 180-1).



Bu sagalarda, açıkça pagan geçmişe özgü kahramanlık tarzının kalıntılarından olan ve “(ayı postundan gömlekleri nedeniyle) berseskr diye anılan (...) kimseler kaba kuvvetlerinin yanında sersemlikleriyle de ünlüdürler” (Yanık Njall’ın Sagası, çevirmenin Nemci Ergün’ün önsözü, s. 15). Saganın yazarı bunları temsil ettiği doğa-üstü (“tanrısal”) güce karşı açıkça Hıristiyan ölçülülükten yana tavır alır:

Bardströnd yöresinde Hagi’de Gestr Oddleifsson oturuyordu. Öyle bilgeydi ki insanların kader insanların kaderlerini bilebilirdi. Thangbrandr ve adamları için bir şenlik düzenlendi. Onlar altmış kişilik bir güçle geldiler. İki yüz kadar çok tanrılığın hazır bulunduğu şölene, Otryggr adlı berseskrin gelmesinin beklenmekte olduğu söyleniyordu. Herkes korkuyordu ondan. Hakkında olmadık şeyler anlatılıyor, ne ateşten ne de kılıçtan korktuğu ileri sürülüyordu. Çok tanrılılar korkudan ölüyorlardı. Thangbrandr onlara yeni inancı benimseyip istemediklerini sordu ama hepsi karşı çıktı.



- İnançlardan hangisinin daha iyi olduğunu anlamanız için size bir fırsat tanıyacağım, dedi Thangbrandr, üç ateş yakacağız. Ateşlerden birini sizin çok tanrılılar kutsayacaksınız, ben de diğerini. Üçüncüsüye olduğu gibi kalacak. Eğer berseskr benim kutsadığım ateşten korkar, sizinkini geçerse yeni inancı kabul edeceksiniz.

- Güzel söyledin, dedi Gestr, ben kendim ve ev halkım adına kabul ediyorum. Gestr böyle konuşunca birçoğu daha kabul etti. Bu arada berseskrin eve yaklaşmakta olduğu haberi geldi. Tutuşturulan ateşler yandılar. Sonra herkes silahına sarılıp sıraların üzerinde beklemeye koyuldular. Berseskr tepeden tırnağa silahla kuşanmış olarak kapıdan girdi, oturma odasına geçti ve çok tanrılıların kutsadığı ateşi bir çırpıda geçti. Thangbrandr'un kutsadığı ateşe gelince geçemedi ve her tarafının yanmakta olduğunu söyledi. Sıralardan birine kılıcıyla vurmak istedi ama çok kaldırdığı kılıcı çapraz kirişlerden birine takıldı. Thangbrandr haçla koluna vurunca büyük bir mucize oldu ve kılıç berseskr elinden düştü. O zaman Thangbrandr kılıcını berseskrin göğsüne indirdi., Gudfeidr bir darbeye elini kopardı. Diğerleri de üstüne atıldılar ve berseskri öldürdüler. (a.g.e., s.184-).



Konumuzdan zannedilebileceği kadar uzaklaşmış değiliz. Tanrılar'ın ateşle sınanması Kutsal Kitap'tan da tanıdığımız bir tema:

İlyas konuşmasını şöyle sürdürdü: “RAB'bin peygamberi olarak sadece ben kaldım. Ama Baal'in dört yüz elli peygamberi var. Bize iki boğa getirin. Birini Baal'in peygamberleri alıp kessinler, parçalayıp odunların üzerine koysunlar; ama odunları yakmasınlar. Öbür boğayı da ben kesip hazırlayacağım ve odunların üzerine koyacağım; ama odunları yakmayacağım. Sonra siz kendi ilahınızı adıyla çağırın, ben de RAB'bi adıyla çağırayım. Hangisi ateşle karşılık verirse, Tanrı odur.”

Bütün halk “Peki, öyle olsun” dedi.

İlyas, Baal'in peygamberlerine, “Kalabalık olduğunuz için önce siz boğalardan birini seçip hazırlayın ve ilahınızı adıyla çağırın” dedi, “Ama ateş yakmayın”. Kendilerine verilen boğayı alıp hazırlayan Baal'in peygamberleri sabahtan öğlene kadar, “Ey Baal, bize karşılık ver!” diye yalvardılar. Ama ne bir ses vardı, ne de bir karşılık. Yaptıkları sunağın çevresinde zıplayıp oynadılar.



Öğleyin İlyas onlarla alay etmeye başladı: “Bağırın, yüksek sesle bağırın! O tanrıymış. Belki dalgındır, ya da heladadır, belki de yolculuk yapıyor! Yahut uyuyordur da uyandırmak gerekir!” Böylece yüksek sesle bağırıldılar. Adetleri uyarınca, kılıç ve mızraklarını kanlarını akıtıncaya dek bedenlerini yaraladılar. Öğlenden akşam sunusu saatine kadar kıvrandılar. Ama hâlâ ne bir ses, ne ilgi, ne de bir karşılık vardı.

O zaman İlyas bütün halka, “Bana yaklaşın” dedi. Herkes onun çevresinde toplandı. İlyas RAB’bin yıkılan sunağını onarmaya başladı. On iki taş aldı. Bu sayı RAB’bin Yakup’a, “Senin adın İsrail olacak” diye bildirdiği Yakupoğulları oymaklarının sayısı kadardı. İlyas bu taşlarla RAB’bin adına bir sunak yaptırdı. Çevresine de iki sea tohum alacak kadar bir hendek kazdı. Sunağın üzerine odunları dizdi, boğayı parça parça kesip odunların üzerine yerleştirdi. “Dört küp su doldurup yakmalık sunuyla odunların üzerine dökün” dedi.

Sonra “Bir daha yapın” dedi. Bir daha yaptılar.

“Bir kez daha yapın” dedi. Üçüncü kez aynı şeyi yaptılar. O zaman sunağın çevresine akan su hendeği doldurdu.



Akşam sunusu saatinde, Peygamber İlyas sunağa yaklaşıp şöyle dua etti: “Ey İbrahim’in, İshak’ın ve İsrail’in Tanrısı olan RAB! Bugün bilinsin ki, sen İsrail’in Tanrısı’sın, ben de senin kulunum ve bütün bunları senin buyruklarınla yaptım. Ya RAB, bana yanıt ver! Yanıt ver ki, bu halk senin Tanrı olduğunu anlasın.. Onların yine sana dönmelerini sağla.”

O anda gökten RAB’bin ateşi düştü. Düşen ateş yakmalık sunuyu, odunları, taşları ve toprağı yakıp hendekteki suyu kuruttu.

Halk olanları görünce, yüzüstü yere

kapandı. “RAB Tanrı’dır, RAB Tanrı’dır!” dediler.

İlyas, “Baal’ın peygamberlerini yakalayın, hiçbirini kaçırmayın” diye onlara buyruk verdi. Peygamberler yakalandı, İlyas onları Kişon Vadisi’ne götürüp orada öldürdü. (I. Krallar, 18:22-40).

Elbette böyle tekil bir paralellikten hareketle Kutsal Kitap’ın bir destandan “ibaret” olduğunu ima etmek istemiyorum. Aksine, birazdan Kutsal Kitap’ın neden bir destan kalıbına sığdırılamayacak kadar karmaşık bir metin olduğu hakkında bir şeyler söylemeye çalışacağım. Vurgulamak istediğim, medeniyetin eşiğinde yaşamakta bir halk olarak İzlandalı gecikmiş Vikinglerin, Kutsal Kitap’ın dünyasıyla paylaştıkları bazı tasaların ve bu tasalara karşılık verirken başvurdukları ortak bazı tematik manevralarının olduğu... Yalnızca Kutsal Kitap’ın değil Homeros’un dünyasıyla da...



Homeros'un Akhilleus değerlendirmesinin, Njall yazarının berseskrler hakkındaki tavrına kıyasla çok daha olumlu olduğuna herhalde kuşku yok. Yine de, Akhilleus'un gücünün kaynağını Olympos ncesi tanrı(a)lardan alıyor olmasıyla olsun, öfkeden gözü döndüğünde yenilmezliğiyle olsun, beseskrleri andıran bir yönü olduğu da doğru. Daha destanın başında, haklı da olsa ilkel gazabını yatıştırmasını ona öğütleyen, meden değerlerin, yeni bir sözleşmenin en önde gelen sözcüsü Athena'dır. Başka bir deyişle, Njall'ın sagasındaki berseskrlerle yeni inancın sözcülüğünü yapan kahramanlar arasındaki kutupsallığı Akhilleus kendi bağrında taşır. Tre ve dostluk gereği intikamını aldıktan sonra öfkesini dizginleyemez ve öldürdüğü Hektor'un cesedini at arabasına bağlayıp üç kez Troya'nın surları çevresinde sürükler. Ama bir kez daha Olympos'lu tanrıların buyruğuna uyacak ve intikam töresinin yerini kefalet ödemeye, tazminata bırakmasına razı gelecektir.

Keza Yanık Njall'in Sagası'nda da, baş kahramanlar, Njall ve Gunnar da, kana karşı kan talep eden intikam töresi ile tazminat öğütleyen yeni inanç arasında bölünmüşlerdir– hayatlarını yeni inanca sadık kalmaya çalıştıkları halde, sonunda tre galebe çalar; (zellikle eski düzeni, sözleşmeye karşı kanın hakkını savunan kadınların da baskısıyla) sözleşme ihlal edilir; Njall dostu Gunnar tarafından yakılarak ldrlr. (Kahramanın medenleşmesi hakkında, buradakinden farklı ama çelişmeyen bir perspektif için bkz. Bilgin Saydam, Deli Dumrul'un Bilinci, Metis Yayınları).



Berseskrleri, Deli Dumrul'u, Akhilleus'u andıran, yasayla azgınlık arasında bölünmüş kahramanlara Kutsal Kitap'ta da rastlarız: ilk akla gelen örneklerden biri yeni çeviride verilen adıyla Şimşon (ya da daha tanıdık adıyla "Samson"):

Şimşon bir gün Timna'ya gitti. Orada Filistli bir kadın gördü. Geri dönünce annesiyle babasına, "Timna'da Filistli bir kadın gördüm" dedi. "Onu hemen bana eş olarak alın."

Annesiyle babası, "Akrabalarının ya da halkımızın kızları arasında kimse yok mu ki sünnetsiz Filistliler'den kız almaya kalkıyorsun?" diye karşılık verdiler.

Ama Şimşon babasına, "Bana o kadını al, ondan hoşlanıyorum" dedi. (Hakimler 14:1-3)

Böylece Şimşon annesi ve babasıyla

Timna'ya doğru yola koyuldu. Timna bağlarına vardıklarında, genç bir aslan kükreyerek Şimşon'un karşısına çıktı. Şimşon üzerine inen RAB'in Ruhu'yla güçlendi ve aslanı bir oğlak parçalar gibi çıplak elle parçaladı. Ama yaptığını ne annesine ne babasına bildirdi.



Sonra gidip kadınla konuştu ve ondan çok hoşlandı. Bir süre sonra kadınla evlenmek üzere yine Timna'ya giderken, aslanın leşini görmek için yoldan saptı. Bir arı sürüsünün aslanın leşini kovana çevirdiğini gördü. Kovandaki balı avuçlarına doldurdu, yiye yiye oradan uzaklaştı. Annesiyle babasının yanına varınca baldan onlara da verdi, onlar da yedi. Ama balı aslanın leşinden aldığını söylemedi. (Hakimler 14:5-9).

Bu alıntıda özellikle üzerinde durmak istediğim, daha sonra “ulusal” bir kahraman olacak Şimşon’un “ilkel”, yasa, helal-mekruh ayrımı tanımaz gücü olduğu kadar, yalnız Yahudiler’in değil neredeyse bütün dinî cemaatlerin hayatına egemen olacak olan soya bağlılık ile sözleşme ilkesine bağlılık arasındaki gerilimin de dile getirilmiş olma şekli. Bu temanın izini sürmeye devam etmeden önce, bir an için Yanık Njall’in Sagası’nda, geleneksel olarak misilleme gerektiren bir suç işlendiğinde, bu anlaşmazlığın yeni inanca göre çözüme kavuşturulma örneklerinden birine göz atalım: Gunnar’ın maiyetindeki adamlardan üçü, Gunar ve Njall arasındaki anlaşmaya karşın, Njall’in evinde yaşayan azatlıklardan birini öldürürler:



Ulak thing'e [özgür bütün İzlandalılar'ın katılabileceği, genellikle davaların görüldüğü, anlaşmazlıkların çözüldüğü genel meclis] gelip Gunnar'a durumu bildirdiğinde Gunnar;

– Çok kötü. Bundan daha kötü bir haberin kulağıma geleceğini hiç sanmıyorum. Hemen gidip Njall'i göreceğiz. Umarım çok acı duysa da iyi davranacaktır.

Njall'ı bulmaya gittiler, konuşmak üzere çağırdılar. O da hemen Gunnar'ı görmeye geldi. Biraz konuştular. Yanlarında önce Kolskeggr'dan başkası yoktu.

– Çok üzücü bir haberim var sana söyleyecek, dedi Gunnar, Azatoğlu Thodr öldürüldü. Kendi yargıla.

Njall biraz sustu, sonra;

– Cömert bir teklif, kabul edeceğim, ama karım ve oğullarımın bana çıkışacaklarına şaşmamak gerekir, çünkü hiç hoşlanmayacaklar anlaşmadan. Olsun, göze alıyorum yine de, çünkü karşıımızdaki insanın yiğit biri olduğunu biliyorum. Dostluğumuzun bozulmasının benden kaynaklanmasını da istemem, dedi.



Sonra el sıkıştılar ve arkasından çabucak ama sağlam bir anlaşma yaptılar.

O zaman Njall:

– İki yüz gümüş akçe diyorum, fazla bulacaksın belki, dedi.

– Hayır fazla bulmadım, dedi Gunnar sonra obasına geri döndü. Njall'ın oğulları gelmişlerdi ve Skarphedinn babasına elindeki böylesine yüklü paranın nereden geldiğini sordu.

– Babalığınız Thordr'un öldürülmüş olduğunu bilesiniz ben ve Gunnar anlaşma yaptık ve Thordr için çift tazminat ödedi, dedi Njall.

– Kim öldürmüştü, diye sordu Skarphedinn.

– Sigmund ve Skjöldr. Ama Thrainn de oradaymış, dedi Njall.

– Kalabalık olmanın gerekli olduğunu düşünmüşler, dedi Skarphedinn, biz el koyana dek bu durum böyle daha ne kadar sürecek?

– Fazla değil, dedi Njall, o zaman kimse sizi tutamayacaktır. Gelgelelim bana göre yapılan anlaşmayı bozmamanız çok iyi olurdu.

– Peki bozmayacağız, dedi Skarphedinn aramızda yeni bir şey daha çıkarırlarsa bunları da unutmadığımızı göstereceğiz.

– Öyle bir durumda önünüzde durmayacağım, dedi Njall. (Yanık Njall'in Sagası, s. 88-9).



Kutsal Kitap'ın en eski tarihsel katmanını temsil eden İbrahim hikayesinde çıkan bir anlaşmazlığın, tazminat yoluyla çözüme kavuşturulması girişimi de, yeni sözleşmeyi temsil eden baba ile oğulları arasındaki ilişki de Njall'in Sagası ile şaşırtıcı paralellikler gösteriyor.

Lea'yla Yakup'un kızı Dina bir gün yöre kadınlarının ziyaretine gitti. O bölgenin beyi Hivli Hamor'un oğlu Şekem Dina'yı görünce tutup ırzına geçti. Yakup'un kızına gönlünü kaptırdı. Dina'yı sevdi ve ona nazik davrandı. Babası Hamor'a bu kızı bana eş olarak al" dedi.

Yakup'un kızı Dina'nın kirletildiğini duyduğunda, oğulları kırdan hayvanların başındaydı. Yakup onlar gelinceye kadar konuşmadı. Bu arada Şekem'in babası Hamor konuşmak için Yakup'un yanına gitti. Yakup'un oğulları olayı duyar duymaz kırdan döndüler. Üzüntülü ve çok öfkeliydiler. Çünkü Şekem Yakup'un kızıyla yatarak İsrail'in onurunu kırmıştı. Böyle bir şey olmamalıydı. Hamor onlara, "Oğlum Şekem'in gönlü kızınızda" dedi. "Lütfen onu oğluma eş olarak verin. Bizimle akraba olun. Birbirimize kız verip kız alalım. Bizimle birlikte yaşayın. Ülke önünüzde, nereye isterseniz yerleşin, ticaret yapın, mülk edinin" (Yaratılış, 34:1-10).



Kızkardeşleri Dina'nın ırzına geçildiği için Yakup'un oğulları Şekem'le babası Hamor'a aldatıcı bir yanıt verdiler. "Olmaz, kızkardeşimizi sünnetsiz bir adama veremeyiz" dediler, "Bizim için utanç olur. Ancak şu koşulla kabul ederiz. Bütün erkekleriniz bizim gibi sünnet olursa, birbirimize kız alıp kız verebiliriz. Sizinle birlikte yaşar, bir halk oluruz. Eğer kabul etmez, sünnet olmazsanız, kızımızı alır gideriz. Bu öneri Hamor'la oğlu Şekem'e iyi göründü. Ailesinde en saygın kişi olan genç Şekem öneriyi yerine getirmekte gecikmedi. Çünkü Yakup'un kızına aşıkta (Yaratılış, 34:13-19).

Üçüncü gün erkekler daha sünnetin acısını çekerken, Yakup'un oğullarından ikisi –Dina'nın kardeşleri Şimon'la Levi– kılıçlarını kuşanıp kuşku uyandırmadan kente girip bütün erkekleri kılıçtan geçirdiler. Hamor'la oğlu Şekem'i de öldürdüler. Dina'yı Şekem'in evinden alıp gittiler. Sonra Yakup'un bütün oğulları cesetleri soyup kenti yağmaladılar. Çünkü kızkardeşlerini kirletmişlerdi. Kentteki ve kırdaki davarları, sığırları, eşekleri ele geçirdiler. Bütün mallarını, çocuklarını, kadınlarını aldılar, evlerindeki her şeyi yağmaladılar.



Yakup Şimon'la Levi'ye, "Bu ÷lkede yaşıyan Kenanlılar'la Perizliler'i bana dūşman ettiniz, başımı belaya soktunuz" dedi. "Sayıca azız. Eğer birleşir bana saldırırlarsa, ailemle birlikte yok olurum." Şimon'la Levi, "Kızkardeşimize bir fahişe gibi mi davranmalıydık" diye karşılık verdiler. (Yaratılış 34: 25-31).

Bu alıntıda Şimon'la Levi büyük bir olasılık daha geleneksel olan, bir soya sadakat töresini savunurken Yakup ise onlara itirazını oldukça cılız bir şekilde, çıkarıcılığın, can kaygısının terimlerini kullanarak dile getiriyor. Oysa ölüm döşeginde ettiği kehanet sırasında kullandığı üslup çok farklılaşmıştır.

**"Şimonla Levi kardeştir,
Kılıçları şiddet kuser.
Gizli tasarılarına ortak olmam,
Toplantılarına katılmam.
Çünkü öfkelenince adam öldürdüler.
Canları istedikçe sığırları
sakatladılar.
Lanet olsun öfkelerine,
Çünkü şiddetlidir.
Lanet olsun gazaplarına
Çünkü zalimcedir.
Onları Yakup'ta bölecek
Ve İsrail'de dağıtacağım (Yaratılış, 49:5-7).**



Nasıl açıklayacağız, nasıl okumalıyız bu üslup farkını? Metnin iç dinamiklerinden hareketle varılacak bir açıklama – Yakup’un yaşlanmış olması, zaten ölüm döşeğinde olması ya da hatta oğullarını ibret-i alem için lanetliyor olduğu gibisinden– birçok örnekte olduğu gibi burada da bizi yanıltacaktır.

Bu noktada artık yazının başında yöneldiğimiz soruya, Kutsal Kitap’ın hangi koşullarda oluştuğu sorusuna geri dönebiliriz. Destan yaratan halkların bir medeniyet havzasının, coğrafi ve tarihsel olarak eşğinde yaşadığını söylemiştik. Yahudiler (ya da bu dönem için daha doğru bir deyişle İbranîler) hangi medeniyet havzasının eşğinde yaşıyorlardı? Fenikeliler’le ilişkileri Yunanlılar’inkinden de daha yakındı– Martin Bernal, İbranice ile Fenike dili arasındaki karşılıklı anlaşılabilirlik oranının ne kadar yüksek olduğunun Protestanlığın ilk yıllarından beri farkında olduğuna dikkat çekiyor. Yani, İbraniler şehirli Fenikeliler’in göçebe kuzenleri gibiydiler. (Gerek İbrahim’in, gerekse demin alıntıladığımız Yakup’un hikâyeleri de böyle bir okumayı destekliyor gibi görünüyor.)



Ama Yunanlılar ve İzlandalılar'dan farklı olarak İbranîler bir medeniyet havzasının eşiğinde olmaktan çok, iki medeniyet havzasının Mısır ve Mezopotamya-Fenike eksenini arasına sıkışmış gibi görünüyorlar. Bernal Mısır'dan Çıkışı -1600'lere tarihlemekteyse de alimler arasındaki genel kanaat bunu çok daha yakınlara -1200'lere taşıyor. Bernal'in tarihlemesinin başlıca sakıncası, Kutsal Kitap'ın teolojik içeriği ve tektanrıcılığa olan eğilimi ile Mısır'daki Akhenaten reformları arasındaki ilişkiyi kurabilmemizi olanaksızlaştırması...

Ama bu yazının konusu, teolojik içerikten çok destan biçimi, dolayısıyla Kutsal Kitap'la Mısır ve Mezopotamya inanışları arasındaki ilişkiler üzerinde duramayacağız. Ama tıpkı Homeros metinlerine kaynaklık eden gelenekler gibi, özellikle ilk altı kitabın temelini oluşturan öykülerin, önce neredeyse tamamen sözlü olarak aktarıldığı kabul ediliyor. Ta ki, -1200-800 arasındaki Karanlık Çağlar'ın iktidar boşluğu koşullarında Süleyman'ın kurduğu imparatorluk, onun -925/6'da ölümüyle, kuzeyde İsrail, güneyde Yahuda krallığı diye iki krallığa bölününceye kadar...



Bu durum, ortak geleneklere sahip, birbirlerine komşu, akraba ve rakip iki halk ve krallığın varlığı demektir. Bu aynı zamanda ortak geleneklerin, kısmen farklı doğrultularda “resmîleştirilmesi” doğrultusunda bir basıncın ortaya çıkması demektir. Kutsal Kitap’ın en eski katmanı olan ve genellikle Tanrı’yı nasıl adlandırdıklarından hareketle J ve E diye anılan metinlerin Süleyman’ın ölümü ile kuzeydeki İsrail krallığının -722/1’de Asurlar tarafından yıkılması arasındaki süre içinde şekillendiği sanılıyor (yani aşağı yukarı Homeros’un yaşadığı çağlarda). Yukarıda alıntıladığımız, Yaratılış’ın 34. Bap’ı Tanrı’yı ısrarla hep Jahwe diye anan Yahuda krallığı çıkışlı J katmanına ait (oysa kuzeydeki nisbeten daha “modern” İsrail kaynaklı, E katmanı Tanrı’yı sürekli olarak Elohim diye anıyor).

Ancak İsrail’in yıkılması, kısmen buna bağlı olarak kabile yapısının çözülmesi ve İsrail’den kaçanların önemli bir kısmının Yahuda’ya sığınmaları, bu iki “resmî” versiyonun telif edilmesi gerekliliğini yaratıyor. Bu yolda bir değil iki girişimin olduğunu biliyoruz. Yasanın Tekrarı’nı (Deutoronomy) yazdığı neredeyse kesin olduğu için D diye anılan ve büyük bir olasılıkla kahin Yeremya ve onun yazıcısı Baruch’un kaleminden çıkma bir katmanla, kâhinlerdense tapınak rahiplerinin eğilimlerini yansıtan P diye bir katman (Yaratılış’ın 49.Bap’ındaki Yakup’un son sözleri yalnızca P katmanında mevcut).



Destanların paylaştıkları özellikle girişmişik tartışmamıza... Şimdi Kutsal Kitap'ın kendine özgülüğü üzerinde durarak bitirebiliriz. Kutsal Kitap yalnızca içerdiği yazı türlerinin (kozmoloji, yasa derlemesi, şiir, kehanet, destan) çokluğundan ötürü değil, zaman aman birbirleriyle çelişebilen, bu kadar farklı bakış açısını tek bir metnin örgüsü içinde tutabildiği için de bu kadar zengin, çok katmanlı ve emsalsiz bir metin.

